

Flexió nominal:

- Tercera declinació
- Substantius de la tercera declinació i de tema en consonant

Flexió verbal:

- Tema de present / Tema de perfet
- Perfet d'indicatiu
- Infinitiu perfet
 - de la conjugació regular
 - del verb *sum*

Sintaxi

- Complements circumstancials de lloc

FLEXIÓ NOMINAL

- **Tercera declinació**

La tercera declinació és la declinació que segueixen tots aquells substantius i adjectius el genitiu dels quals acaba en *...is*.

Els substantius de la tercera declinació es classifiquen en dos grans grups:

- substantius de tema o arrel en consonant, que en la seva major part són imparisíl·labs
- substantius de tema o arrel en *...i-*, que en la seva major part són parisíl·labs

(si bé també s'inclouen en la tercera declinació alguns substantius de difícil classificació, com ara *bos bouis*: bou).

Els substantius imparisíl·labs són aquells que tenen un nombre diferent de síl·labes (*impar* significa 'desigual')

en el nominatiu singular i en el genitiu singular

(el qual té una síl·laba més que el nominatiu,

llevat d'alguna excepció, com ara *iter itineris*: camí o viatge);

per exemple:

<i>uox uocis</i> (f): veu	: nominatiu singular: <i>uox</i> , genitiu singular: <i>uo-cis</i>
<i>consul -ulis</i> (m): cònsol	: nominatiu singular: <i>con-sul</i> , genitiu singular: <i>con-su-lis</i>
<i>ciuitas -atis</i> (f): ciutat	: nominatiu singular: <i>ci-ui-tas</i> , genitiu singular: <i>ci-ui-ta-tis</i>

Els substantius parisíl·labs són aquells que tenen el mateix nombre de síl·labes (*par* significa 'igual')

en el nominatiu singular i en el genitiu singular;

per exemple:

<i>nubes -is</i> (f): núvol	: nominatiu singular: <i>nu-bes</i> , genitiu singular: <i>nu-bis</i>
<i>hostis -is</i> (m): enemic	: nominatiu singular: <i>hos-tis</i> , genitiu singular: <i>hos-tis</i>
<i>mare -is</i> (n): mar	: nominatiu singular: <i>ma-re</i> , genitiu singular: <i>ma-ris</i>

La tercera declinació presenta les següents terminacions

(les terminacions el conjunt format pel tema, o arrel, o lexema, i la desinença de cas):

	Imparisíl·labs		Parisíl·labs	
	Tema en consonant		Tema en ...i	
	m / f	n	m / f	n
nom sg	...s / -∅	-∅	...s	-∅
voc sg	...s / -∅	-∅	...s	-∅
ac sg	...em	-∅	...em	-∅
gen sg	...is	...is	...is	...is
dat sg	...i	...i	...i	...i
abl sg	...e	...e	...i / ...e	...i
nom pl	...es	...a	...es	...ia
voc pl	...es	...a	...es	...ia
ac pl	...es	...a	...es	...ia
gen pl	...um	...um	...ium	...ium
dat pl	...ibus	...ibus	...ibus	...ibus
abl pl	...ibus	...ibus	...ibus	...ibus

Com es veu, i pel que fa als noms de tema en consonant (hom veurà els noms de tema en ...i en el Lliurament 2),

el nominatiu i el vocatiu singular dels noms de gènere masculí o femení

o bé presenten la desinença -s

o bé presenten tot sol el tema, sense cap desinença,

la qual cosa se simbolitza amb el signe -∅,

i passa també en el nominatiu, el vocatiu i l'acusatiu singulars dels noms de gènere neutre.

Aquesta presència o absència de la desinença -s no és aleatòria, sinó depèn de quina sigui la consonant final del tema, d'acord amb el següent quadre:

		sonores		sordes	
oclusives	labials	b	p	-s	
	dentals	d	t	-s	-∅
	velars	g	c	-s	
	líquida	l		-∅	-∅
	nasal	m		<i>hiem-s</i>	
	nasal	n		-∅	-∅
	líquida	r		-∅	-∅
	silbant	s		-∅	-∅

m / f	n
-------	---

-s	
-s	-∅
-s	

-∅	-∅
<i>hiem-s</i>	
-∅	-∅
-∅	-∅

-∅	-∅
----	----

Les consonant oclusives (també anomenades mudes) són aquelles el so de les quals es produeix mitjançant una oclusió o contacte de dos òrgans articuladors de l'aparat fonatori:

- el dos llavis en el cas de les labials (també anomenades per això bilabials), b [b] i p [p]
- la llengua i la fila superior i interior de les dents en el cas de les dentals, d [d] i t [t]
- la llengua i el vel del paladar en el cas de les velars (també anomenades per això palatals o guturals), g [ɣ] i c [k],

que en llatí sempre tenen, respectivament ,

el so de la g i de la c com es pronuncien en català i castellà en les síl·labes *ga go gu gue gui* i en les síl·labes *ca co cu que qui*,

però no el so de la g i de la c com es pronuncien en català i castellà en les síl·labes *ge gi* i en les síl·labes *ce ci*.

Una forma de recordar fàcilment la classificació de les consonants oclusives és recórrer a les paraules catalanes o castellanes *bodega* i *petaca*, que inclouen en les seves síl·labes els sons oclusius labial, dental i velar sonors i sords (també anomenats i forts): *b d g / p t c*.

Les consonants líquides, l [l] i r [r], són aquelles el so de les quals es produeix només amb una breu construcció dels òrgans articuladors, sense que l'aire trobi cap dificultat en la seva expulsió, de manera que en pronunciar-les l'aire *flueix* per la boca talment com si es tractés d'un líquid.

Les consonants nasals, m [m] i n [n], són aquelles el so de les quals es produeix deixant escapar l'aire per la boca i pel nas.

Una forma de recordar fàcilment quines són les consonants líquides i nasals és recórrer a la paraula castellana *limonero*, que inclou en les seves síl·labes inicial i final les líquides l i r i en les altres dues síl·labes les nasals m i n.

L'única consonant sibilant és la s [s], també anomenada silbant o espirant, noms aquests motivats pel fet que la seva pronúncia s'acompanya d'una mena de xiulet característic produït per la fricció de l'aire en passar entre els òrgans de l'aparat fonatori.

Temes en oclusiva

Els substantius de tema en consonant muda o oclusiva poden ser

de gènere masculí o femení, els de tema en labial, ...*b* i ...*p*

de gènere masculí o femení, els de tema en velar, ...*g* i ...*c*

de gènere masculí, femení o neutre els de tema en dental, ...*d* i ...*t*

- En els substantius de tema en labial s'afegeix a l'arrel la desinència -s en el nominatiu i vocatiu singulars, i no es produeix cap alteració fonètica derivada del contacte entre la consonant final de l'arrel i aquesta desinència -s (*bs / ps*):

nom / voc sg	<i>trabs = trab-s</i>	<i>ops = op-s</i>
gen sg	<i>trabis = trab-is</i>	<i>opis = op-is</i>

- En els substantius de tema en velar s'afegeix a l'arrel la desinència -s en el nominatiu i vocatiu singulars, i es produeix una fusió de la consonant final de l'arrel amb la desinència -s,

de manera que s'origina la consonant doble *x* ($\leftarrow g+s / c+s$):

nom / voc sg	<i>re<u>x</u> ← reg-s</i>	<i>du<u>x</u> ← duc-s</i>
gen sg	<i>regis = reg-is</i>	<i>ducis = duc-is</i>

- En el substantius de tema en dental i de gènere masculí o femení s'afegeix a l'arrel la desinència -s en el nominatiu i vocatiu singulars, i es produeix un assimilació a la consonant sibilant s de la consonant final de l'arrel,

de manera que aquesta consonant dental desapareix ($s < d+s / t+s$):

nom / voc sg	<i>pes</i> < <i>ped</i> -s	<i>uirtus</i> < <i>uirtut</i> -s
gen sg	<i>pedis</i> = <i>ped</i> -is	<i>uirtutis</i> = <i>uirtut</i> -is

- En els substantius de tema en dental i de gènere neutre no s'afegeix -s en el nominatiu, vocatiu i acusatiu singulars [o, dit d'una altra manera, s'afegeix el *morfema zero*, o desinència -Ø, (com passa en general per a tots els substantius de gènere neutre de la 3a declinació, que sempre presenten la mateixa forma en els tres primers casos del singular i sempre acaben en ...a en els tres primers casos del plural),

però a més d'això la consonant final del tema es perd si aquest caba en dues consonants o en ...mat-:

nom / voc / ac sg	<i>cor</i> < <i>cord</i> -Ø	<i>lac</i> < <i>lact</i> -Ø	<i>poema</i> < <i>poemat</i> -Ø
gen sg	<i>cordis</i> = <i>cord</i> -is	<i>lactis</i> = <i>lact</i> -is	<i>poematis</i> < <i>poemat</i> -is

En la declinació d'algunes paraules de tema en consonant oclusiva (i també en la de substantius de tema en consonants d'altres tipus) es dona el fenomen fonètic anomenat apofonia (hom pot reconèixer-la en l'enunciat del substantiu si aquest la té),

que consisteix en el canvi de la vocal de la síl·laba final de l'arrel, que passa ser una altra

quan aquesta síl·laba final de l'arrel es la penúltima de la paraula, la qual cosa s'esdevé

en tots els casos menys en el nominatiu i el vocatiu singulars per als substantius de gènere masculí o femení

en tots els casos menys en el nominatiu, el vocatiu i l'acusatiu singulars per als substantius de gènere neutre

i que en canvi es manté

en el nominatiu i el vocatiu singulars dels substantius de gènere masculí o femení

en el nominatiu, el vocatiu i l'acusatiu singulars per als substantius de gènere neutre

de manera que es produeixen les alternances vocàliques

<i>e / i</i> :	nom / voc sg	<i>princeps</i> = <i>princep-s</i>	
	gen sg	<i>principis</i> < <i>princep-is</i>	(i també <i>princip-</i> en l'acusatiu singular i en la resta dels casos)
	nom / voc sg	<i>iudex</i> ← <i>iudēc-s</i>	
	gen sg	<i>iudicis</i> < <i>iudēc-is</i>	(i també <i>iudic-</i> en l'acusatiu singular i en la resta dels casos)
	nom / voc sg	<i>miles</i> = <i>milet-s</i>	
	gen sg	<i>militis</i> < <i>milet-is</i>	(i també <i>milit-</i> en l'acusatiu singular i en la resta dels casos)
<i>u / i</i>	en el substantiu de gènere neutre <i>caput</i> , <i>-itis</i>		
	nom / voc / ac sg	<i>caput</i> = <i>caput-Ø</i>	
	gen sg	<i>capitis</i> < <i>caput-is</i>	(i també <i>capit-</i> en la resta dels casos)

Temes en labial, *b i p*

		viga
nom sg	trabs f	= trab-s
voc sg	trabs	= trab-s
ac sg	trabem	= trab-em
gen sg	trabis	= trab-is
dat sg	trabi	= trab-i
abl sg	trabe	= trab-e
nom pl	trabes	= trab-es
voc pl	trabes	= trab-es
ac pl	trabes	= trab-es
gen pl	trabum	= trab-um
dat pl	trabibus	= trab-ibus
abl pl	trabibus	= trab-ibus

apofonia		solter
caelebs adj		= caeleb-s
caelebs		= caeleb-s
caelibem		< caeleb-em
caelibis		< caeleb-is
caelibi		< caeleb-i
caelibe		< caeleb-e
caelibes		< caeleb-es
caelibes		< caeleb-es
caelibes		< caeleb-es
caelibum		< caeleb-um
caelibibus		< caeleb-ibus
caelibibus		< caeleb-ibus

		abundància
nom sg	ops f	= op-s
voc sg	ops	= op-s
ac sg	opem	= op-em
gen sg	opis	= op-is
dat sg	opi	= op-i
abl sg	ope	= op-e
nom pl	opes	= op-es
voc pl	opes	= op-es
ac pl	opes	= op-es
gen pl	opum	= op-um
dat pl	opibus	= op-ibus
abl pl	opibus	= op-ibus

apofonia		primer
princeps m		= princep-s
princeps		= princep-s
principem		< princep-em
principis		< princep-is
principi		< princep-i
principe		< princep-e
principes		< princep-es
principes		< princep-es
principes		< princep-es
principum		< princep-um
principibus		< princep-ibus
principibus		< princep-ibus

Temes en velar, g i c

		rei
nom sg	rex m	← reg-s
voc sg	rex	← reg-s
ac sg	regem	= reg-em
gen sg	regis	= reg-is
dat sg	regi	= reg-i
abl sg	rege	= reg-e
nom pl	reges	= reg-es
voc pl	reges	= reg-es
ac pl	reges	= reg-es
gen pl	regum	= reg-um
dat pl	regibus	= reg-ibus
abl pl	regibus	= reg-ibus

		guia, cap
nom sg	dux m	← duc-s
voc sg	dux	← duc-s
ac sg	ducem	= duc-em
gen sg	ducis	= duc-is
dat sg	duci	= duc-i
abl sg	duce	= duc-e
nom pl	duces	= duc-es
voc pl	duces	= duc-es
ac pl	duces	= duc-es
gen pl	ducum	= duc-um
dat pl	ducibus	= duc-ibus
abl pl	ducibus	= duc-ibus

		jutge
apofonia		
iudex m		← iudec-s
iudex		← iudec-s
iudicem		< iudec-em
iudicis		< iudec-is
iudici		< iudec-i
iudice		< iudec-e
iudices		< iudec-es
iudices		< iudec-es
iudices		< iudec-es
iudicum		< iudec-um
iudicibus		< iudec-ibus
iudicibus		< iudec-ibus

Temes en dental, d i t

		peu
nom sg	pes m	< ped-s
voc sg	pes	< ped-s
ac sg	pedem	= ped-em
gen sg	pedis	= ped-is
dat sg	pedi	= ped-i
abl sg	pede	= ped-e
nom pl	pedes	= ped-es
voc pl	pedes	= ped-es
ac pl	pedes	= ped-es
gen pl	pedum	= ped-um
dat pl	pedibus	= pedi-bus
abl pl	pedibus	= pedi-bus

apofonia		ociós
deses adj		< desed-s
deses		< desed-s
desidem		< desed-em
desidis		< desed-is
desidi		< desed-i
deside		< desed-e
desides		< desed-es
desides		< desed-es
desides		< desed-es
desidum		< desed-um
desidibus		< desed-ibus
desidibus		< desed-ibus

		valor
nom sg	uirtus f	< uirtut-s
voc sg	uirtus	< uirtut-s
ac sg	uirtutem	= uirtut-em
gen sg	uirtutis	= uirtut-is
dat sg	uirtuti	= uirtut-i
abl sg	uirtute	= uirtut-e
nom pl	uirtutes	= uirtut-es
voc pl	uirtutes	= uirtut-es
ac pl	uirtutes	= uirtut-es
gen pl	uirtutum	= uirtut-um
dat pl	uirtutibus	= uirtut-ibus
abl pl	uirtutibus	= uirtut-ibus

apofonia		soldat
miles m		< milet-s
miles		< milet-s
militem		< milet-em
militis		< milet-is
militi		< milet-i
milite		< milet-e
milites		< milet-es
milites		< milet-es
milites		< milet-es
militem		< milet-um
militem		< milet-ibus
militem		< milet-ibus

Temas en dental, *d i t* - Substantius de gènere neutre

	cor	
nom sg	cor n	< cord-∅
voc sg	cor	< cord-∅
ac sg	cor	< cord-∅
gen sg	cordis	= cord-is
dat sg	cordi	= cord-i
abl sg	corde	= cord-e
nom pl	corda	= cord-a
voc pl	corda	= cord-a
ac pl	corda	= cord-a
gen pl	cordum	= cord-um
dat pl	cordibus	= cord-ibus
abl pl	cordibus	= cord-ibus

	llet	
lac n	lac n	< lact-∅
lac	lac	< lact-∅
lac	lac	< lact-∅
lactis	lactis	= lact-is
lacti	lacti	= lact-i
lacte	lacte	= lact-e
lacta	lacta	= lact-a
lacta	lacta	= lact-a
lacta	lacta	= lact-a
lactum	lactum	= lact-um
lactibus	lactibus	= lact-ibus
lactibus	lactibus	= lact-ibus

	poema	
nom sg	poema n	< poemat-∅
voc sg	poema	< poemat-∅
ac sg	poema	< poemat-∅
gen sg	poematis	= poemat-is
dat sg	poemati	= poemat-i
abl sg	poemate	= poemat-e
nom pl	poemata	= poemat-a
voc pl	poemata	= poemat-a
ac pl	poemata	= poemat-a
gen pl	poematum	= poemat-um
dat pl	poematibus	= poemat-ibus
abl pl	poematibus	= poemat-ibus

	apofonia		cap	
caput n	caput n	= caput-∅	cap	= caput-∅
caput	caput	= caput-∅	caput	= caput-∅
caput	caput	= caput-∅	caput	= caput-∅
capitis	capitis	< caput-is	capitis	< caput-is
capiti	capiti	< caput-i	capiti	< caput-i
capite	capite	< caput-e	capite	< caput-e
capita	capita	< caput-a	capita	< caput-a
capita	capita	< caput-a	capita	< caput-a
capita	capita	< caput-a	capita	< caput-a
capitum	capitum	< caput-um	capitum	< caput-um
capitibus	capitibus	< caput-ibus	capitibus	< caput-ibus
capitibus	capitibus	< caput-ibus	capitibus	< caput-ibus

Temes en líquida

Els substantius de tema en consonant líquida, ...*l* i ...*r*,

poden ser de gènere masculí, femení o neutre

no presenten la desinença -s

en el nominatiu i vocatiu singulars els de gènere masculí o femení:

nom / voc sg	<i>consul</i> = <i>consul-Ø</i> (m)	<i>mulier</i> < <i>mulier-Ø</i> (f)
gen sg	<i>consulis</i> = <i>consul-is</i>	<i>mulieris</i> = <i>mulier-is</i>

en el nominatiu, el vocatiu i l'acusatiu singulars els de gènere neutre:

nom / voc / ac sg	<i>marmor</i> = <i>marmor-Ø</i>
gen sg	<i>marmoris</i> = <i>marmor-is</i>

i a més els de tema acabat en consonant doble la simplifiquen:

nom / voc / ac sg	<i>mel</i> < <i>mell-Ø</i>	<i>far</i> < <i>farr-Ø</i>
gen sg	<i>mellis</i> = <i>mell-is</i>	<i>farris</i> = <i>farr-is</i>

		cònsol
nom sg	consul m	= consul-Ø
voc sg	consul	= consul-Ø
ac sg	consulem	= consul-em
gen sg	consulis	= consul-is
dat sg	consuli	= consul-i
abl sg	consule	= consul-e
nom pl	consules	= consul-es
voc pl	consules	= consul-es
ac pl	consules	= consul-es
gen pl	consulum	= consul-um
dat pl	consulibus	= consul-ibus
abl pl	consulibus	= consul-ibus

		dona
	mulier f	= mulier-Ø
	mulier	= mulier-Ø
	mulierem	= mulier-em
	mulieris	= mulier-is
	mulieri	= mulier-i
	muliere	= mulier-e
	mulieres	= mulier-es
	mulieres	= mulier-es
	mulieres	= mulier-es
	mulierum	= mulier-um
	mulieribus	= mulier-ibus
	mulieribus	= mulier-ibus

		mel
nom sg	mel n	< mell-Ø
voc sg	mel	< mell-Ø
ac sg	mel	< mell-Ø
gen sg	mellis	= mell-is
dat sg	melli	= mell-i
abl sg	melle	= mell-e
nom pl	mella	= mell-a
voc pl	mella	= mell-a
ac pl	mella	= mell-a
gen pl	mellum	= mell-um
dat pl	mellibus	= mell-ibus
abl pl	mellibus	= mell-ibus

		marbre
	marmor n	= marmor-Ø
	marmor	= marmor-Ø
	marmorem	= marmor-em
	marmoris	= marmor-is
	marmoris	= marmor-i
	marmore	= marmor-e
	marmora	= marmor-a
	marmora	= marmor-a
	marmora	= marmor-a
	marmorum	= marmor-um
	marmoribus	= marmor-ibus
	marmoribus	= marmor-ibus

		blat
	far n	< farr-Ø
	far	< farr-Ø
	far	< farr-Ø
	farris	= farr-is
	farri	= farr-i
	farre	= farr-e
	farra	= farr-a
	farra	= farr-a
	farra	= farr-a
	farrum	= farr-um
	farribus	= farr-ibus
	farribus	= farr-ibus

Temes en nasal

Només hi ha un substantiu de teme en nasal ...*m*:

nom sg	<i>hiems = hiem-s</i> ,	que presenta la desinenca -s en el nominatiu i vocatiu singulars
gen sg	<i>hiemis = hiem-is</i>	(hivern o tempesta)

El substantius de tema en nasal ...*n* no presentren la desinenca -s

en el nominatiu i vocatiu singulars els de gènere masculí o femení

en el nominatiu, el vocatiu i l'acusatiu singulars els de gènere neutre

Els de tema acabat en ...*on* perden en aquests casos també el so nasal final de l'arrel

nom / voc sg	<i>natio < nation-Ø</i>	
gen sg	<i>nationis = nation-is</i>	(i també <i>nation-</i> en l'acusatiu singular i en la resta dels casos)

Els de tema acabat en ...*en* no perden en canvi en aquests casos el so nasal final de l'arrel

nom / voc sg	<i>ren = ren-Ø</i>
gen sg	<i>renis = ren-is</i>

Tant en un gup com en l'altre, hi ha substantius amb apofonia i amb les alternances vocàliques

o / i: nom / voc sg *homo* < *homo*-Ø (m)
 gen sg *hominis* < *homon-is* (i també *homin-* en l'acusatiu singular i en la resta dels casos)

e / i: nom / voc / ac sg *flumen* = *flumen*-Ø (n)
 gen sg *fluminis* < *flumen-is* (i també *flumin-* en la resta dels casos)

Entre els noms de tema en nasal abunden els substantius amb els següents tipus d'enunciat:

			m	f	n
<i>...sio -onis</i>	sempre de gènere femení			<i>mansio -onis</i>	
<i>...tio -onis</i>	sempre de gènere femení			<i>munitio -onis</i>	
<i>...tudo -inis</i>	sempre de gènere femení			<i>multitudo -inis</i>	
<i>...ido -onis</i>	sempre de gènere femení			<i>Dido -onis</i>	
<i>...ido- inis</i>	sempre de gènere femení	amb apofonia (... <u>o</u> - <u>i</u> nis)		<i>cupido -inis</i>	
<i>...o -onis</i>	de gènere masculí o femení		<i>leo -onis</i>	<i>oratio -onis</i>	
<i>...o -inis</i>	de gènere masculí o femení	amb apofonia (... <u>o</u> - <u>i</u> nis)	<i>ordo -inis</i>	<i>uirgo -inis</i>	
<i>...men -minis</i>	sempre de gènere neutre	amb apofonia (... <u>m<u>e</u>n</u> - <u>m<u>i</u>nis</u>)			<i>nomen -minis</i>

		nació
nom sg	natio f	< nation-∅
voc sg	natio	< nation-∅
ac sg	nationem	= nation-em
gen sg	nationis	= nation-is
dat sg	nationi	= nation-i
abl sg	natione	= nation-e
nom pl	nationes	= nation-es
voc pl	nationes	= nation-es
ac pl	nationes	= nation-es
gen pl	nationum	= nation-um
dat pl	nationibus	= nation-ibus
abl pl	nationibus	= nation-ibus

apofonia		home
homo m		< homon-∅
homo		< homon-∅
hominem		< homon-em
hominis		< homon-is
homini		< homon-i
homine		< homon-e
homines		< homon-es
homines		< homon-es
homines		< homon-es
hominum		< homon-um
hominibus		< homon-ibus
hominibus		< homon-ibus

		ronyó
nom sg	ren m	= ren-∅
voc sg	ren	= ren-∅
ac sg	ren	= ren-∅
gen sg	renis	= ren-is
dat sg	reni	= ren-i
abl sg	rene	= ren-e
nom pl	renes	= ren-es
voc pl	renes	= ren-es
ac pl	renes	= ren-es
gen pl	renum	= ren-um
dat pl	renibus	= ren-ibus
abl pl	renibus	= ren-ibus

apofonia		riu
flumen n		= flumen-∅
flumen		= flumen-∅
flumen		= flumen-∅
fluminis		< flumen-is
flumini		< flumen-i
flumine		< flumen-e
flumina		< flumen-a
flumina		< flumen-a
flumina		< flumen-a
fluminum		< flumen-um
fluminibus		< flumen-ibus
fluminibus		< flumen-ibus

Temes en sibilant

Els substantius de tema en consonant sibilant ...s

poden ser de gènere masculí, femení o neutre

no presenten la desinència -s

en el nominatiu i vocatiu singulars els de gènere masculí o femení:

mos = *mos-Ø* (m) *flos* < *flos-Ø* (f)

en el nominatiu, el vocatiu i l'acusatiu singulars els de gènere neutre:

ius = *ius-Ø*

presenten -r- en comptes de -s- en la resta dels casos, ja que s'hi dona l'anomenat rotacisme,

una transformació fonètica per la qual el so sibilant -s- passa a convertir-se en el so líquid -r- quan es troba entre vocals

(es tracta del mateix que ha passat en els infinitius de present dels verbs no irregulars: *amare* < *ama-se*, però no en el del verb *sum*: *esse* = *es-se*):

nom / voc sg *mos* = *mos-Ø* (m)

gen sg *moris* < *mos-is* (i també *mor-* en l'acusatiu singular i en la resta dels casos)

nom / voc / ac sg *ius* = *ius-Ø* (n)

gen sg *iuris* < *ius-is* (i també *iur-* en la resta dels casos),

transformació aquesta que s'ha estès per analogia al nominatiu i al vocatiu singular de moltes paraules de gènere masculí o femení, en les quals es donen per a aquests casos tant la forma acabada en ...s com una forma acabada en ...r:

nom / voc sg	<i>honor</i> / <i>honos</i> = <i>honos-Ø</i> (m)	
gen sg	<i>honoris</i> < <i>honos-is</i>	(i també <i>honor-</i> en l'acusatiu singular i en la resta dels casos)

Entre el noms de tema en sibilant, hi substantius (i adjectius) amb apofonia i amb les següents alternances vocàliques, diferents de les anteriors, i les dues últimes de les quals es donen en substantius de gènere neutre molt freqüents:

<i>i / e</i> : nom / voc sg	<i>cinis</i> = <i>cinis-Ø</i> (m)	
gen sg	<i>cineris</i> < <i>cinis-is</i>	(i també <i>ciner-</i> en l'acusatiu singular i en la resta dels casos)

<i>u / e</i> : nom / voc / ac sg	<i>genus</i> < <i>genos-Ø</i> (n)	
gen sg	<i>generis</i> < <i>genos-is</i>	(i també <i>gener-</i> en la resta dels casos)

<i>u / o</i> : nom / voc / ac sg	<i>tempus</i> < <i>tempos-Ø</i> (n)	
gen sg	<i>temporis</i> < <i>tempos-is</i>	(i també <i>tempor-</i> en la resta dels casos)

	rotacisme	costum
nom sg	mos m	= mos-∅
voc sg	mos	= mos-∅
ac sg	morem	< mos-em
gen sg	moris	< mos-is
dat sg	mori	< mos-i
abl sg	more	< mos-e
nom pl	mores	< mos-es
voc pl	mores	< mos-es
ac pl	mores	< mos-es
gen pl	morum	< mos-um
dat pl	moribus	< mos-ibus
abl pl	moribus	< mos-ibus

	rotacisme	honor
honor	honos m	= honos-∅
honor	honos	= honos-∅
honorem		< honos-em
honoris		< honos-is
honori		< honos-i
honore		< honos-e
honores		< honos-es
honores		< honos-es
honores		< honos-es
honorum		< honos-um
honoribus		< honos-ibus
honoribus		< honos-ibus

	rotacisme	
ius	n	= ius-∅
ius		= ius-∅
ius		= ius-∅
iuris		< ius-is
iuri		< ius-i
iure		< ius-e
iura		< ius-a
iura		< ius-a
iura		< ius-a
iurum		< ius-um
iuribus		< ius-ibus
iuribus		< ius-ibus

nom sg
voc sg
ac sg
gen sg
dat sg
abl sg
nom pl
voc pl
ac pl
gen pl
dat pl
abl pl

	rotacism i apofonia	llinatge
genus	n	= genos-∅
genus		= genos-∅
genus		= genos-∅
generis		< genos-is
generi		< genos-i
genere		< genos-e
genera		< genos-a
genera		< genos-a
genera		< genos-a
generum		< genos-um
generibus		< genos-ibus
generibus		< genos-ibus

	rotacism i apofonia	temps
tempus	n	= tempos-∅
tempus		= tempos-∅
tempus		= tempos-∅
temporis		< tempos-is
tempori		< tempos-i
tempore		< tempos-e
tempora		< tempos-a
tempora		< tempos-a
tempora		< tempos-a
temporum		< tempos-um
temporibus		< tempos-ibus
temporibus		< tempos-ibus

FLEXIÓ VERBAL

- Tema de present o d'*infectum* / Tema de perfet o de *perfectum* : aspecte duratiu / aspecte puntual

Els temps verbals vistos fins ara,

	el present d'indicatiu,	abreujat	<i>pres IND</i>	[Lliurament 2 de Llatí I Bloc 1]
	el pretèrit imperfet d'indicatiu,	abreujat	<i>impf IND</i>	[Lliurament 3 de Llatí I Bloc 1]
i	el futur imperfet (que només existeix en l'indicatiu),	abreujat	<i>fut impf</i>	[Lliurament 4 de Llatí I Bloc 1] ,

així com altres dos que es veuran més endavant,

	el present de subjuntiu,	abreujat	<i>pres SUBJ</i>	[Lliurament 3 de Llatí I Bloc 2]
i	el pretèrit imperfet de subjuntiu,	abreujat	<i>impf SUBJ</i>	[" " " " "] ,

són temps anomenats d'*infectum*, és a dir, temps que es fan servir quan l'acció designada pel verb es considerada no feta o acabada (*in-fectum*), de manera que el verb té aleshores un *aspecte duratiu*:

natat (3a sg del *pres IND* del verb *nato* 1: *nedar*) es tradueix com *neda* o *està nedant*,

i és una forma verbal que algú podria emprar *mentre* un altre *està fent* l'acció de *nedar*,

la qual s'ha de considerar com un procés que *dura* o és simultani respecte del moment en què aquell va fer servir aquesta forma verbal.

Per la seva banda, altres temps verbals ,

	el pretèrit perfet d'indicatiu,	abreujat	<i>pf IND</i>	
	el pretèrit plusquamperfet d'indicatiu,	abreujat	<i>plpf IND</i>	[Lliurament 3 de Llatí I Bloc 2]
	el futur perfet (que també existeix només en l'indicatiu),	abreujat	<i>fut pf</i>	[" " " " "]
	el pretèrit perfet de subjuntiu	abreujat	<i>pf SUBJ</i>	[Lliurament 4 de Llatí I Bloc 2]
i	el pretèrit plusquamperfet de subjuntiu,	abreujat	<i>plpf SUBJ</i>	[" " " " "]

són temps anomenats de *perfectum*, és a dir, temps que es fan servir quan l'acció designada pel verb es considerada ja feta del tot o acabada (*per-fectum*), de manera que el verb té aleshores un *aspecte puntual*:

natauit (3a sg del pf IND del verb *nato* 1: *nedar*) es tradueix com *va nedar* o *ha nedat*,

i és una forma verbal que algú podria emprar *després que* un altre ja *ha fet* l'acció de nedar,

la qual s'ha de considerar com un *punt* en el temps respecte del moment en què aquell fa servir aquesta forma verbal.

En el pla de la morfologia, aquesta oposició de sentit entre aspecte duratiu i puntual té en llatí el seu paral·lel en l'oposició entre tema de present i tema de perfet: un mateix verb té dues arrels més o menys semblants però en definitiva diferents, la de present i la de perfet, que es fan servir respectivament per als temps d'aspecte duratiu i per als temps d'aspecte puntual, o –el que és el mateix– per als temps de present (cap dels quals inclou en la seva denominació la paraula *perfet* però sí la paraula *im·perfet*) i per als temps de perfet (tots els quals inclouen en la seva denominació o bé la paraula *perfet* o bé la paraula *plus·quam·perfet*).

A més del tema de present i del tema de perfet hi ha en llatí el tema de supí, una forma verbal aquesta que no ha perviscut en català o castellà i amb l'arrel de la qual es forma el participi passat (que hom veurà en Llatí II), de manera que el llatí presenta així el mateix procediment que altres llengües derivades de l'indoeuropeu que fan servir diferents temes per formar diversos temps, com passa amb els anomenats verbs irregulars de l'anglès (per exemple, *drink / drank / drunk*, respectivament present, passat i participi).

Per a un gran nombre de verbs,

- molts de la 1a conjugació
- menys de la 4a conjugació

resulta possible conèixer els tres temes de present, de perfet i de supí només sabent el numero de la conjugació a la qual pertanyen, i per això el diccionari només ofereix aquesta dada tot seguit de la 1a persona singular del present d'indicatiu.

Així,

- 1a
- per a un verb com *nato* 1: 'nedar', hom pot saber, gràcies al número 1,
 - que el seu tema de present és *nata-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *-re* de l'infinitu present,
 - el qual ha d'acabar en *...are* si el verb pertany a la 1a conjugació
 - que el seu tema de perfet és *natau-*,
 - el qual s'obté afegint el so *-u-* al tema de present acabat en *...a-*
 - que el seu tema de supí és *natat-*,
 - el qual s'obté afegint el so *-t-* al tema de present acabat en *...a-*
- 4a
- per a un verb com *audio* 4: 'sentir' o 'escoltar', hom pot saber, gràcies al número 4,
 - que el seu tema de present és *audi-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *-re* de l'infinitu present,
 - el qual ha d'acabar en *...ire* si el verb pertany a la 4a conjugació
 - que el seu tema de perfet és *audiu-*,
 - el qual s'obté afegint el so *-u-* al tema de present acabat en *...i-*
 - que el seu tema de supí és *audit-*,
 - el qual s'obté afegint el so *-t-* al tema de present acabat en *...i-*

En canvi, per a d'altres verbs,

- pocs de la 1a conjugació,
- tots els de la 2a,
- altres de la 4a,
- tots els de la 3a i 3a mixta
- tots els irregulars (entre els quals hom ha de conèixer de moment només el verb *sum*)

no resulta possible conèixer els tres temes de present, de perfet i de supí només sabent el número de la conjugació a la qual pertanyen, i per això el diccionari no sols ofereix aquesta dada,

sinó que tot –seguit de la 1a persona singular del present d'indicatiu– presenta també

- la 1a persona singular del perfet d'indicatiu (que sempre acaba en *...i*)
- el supí (que sempre acaba en *...um*)

Així,

- 1a
- per al verb *do dedi datum* 1: 'donar', hom pot saber,
 - que el seu tema de present és *da-*,
el qual s'obté eliminant la terminació *-re* de l'infinitiu present,
el qual ha d'acabar en *...are* si el verb pertany a la 1a conjugació
 - que el seu tema de perfet és *ded-*,
el qual s'obté eliminant la terminació *...i* a la forma *dedi* (1a sg del pf IND)
 - que el seu tema de supí és *dat-*,
el qual s'obté eliminant la terminació *...um* a la forma *datum* (supí)

- 2a
- per a un verb com *fleo* 2: 'plorar', hom pot saber, gràcies al número 2,
 - que el seu tema de present és *fle-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *-re* de l'infinitu present,
 - el qual ha d'acabar en *...ere* si el verb pertany a la 1a conjugació
 - que el seu tema de perfet és *fleu-*,
 - el qual s'obté afegint el so *-u-* al tema de present acabat en *...e-*
 - que el seu tema de supí és *flet-*,
 - el qual s'obté afegint el so *-t-* al tema de present acabat en *...e-*

 - per al verb *habeo -ui -itum* 2: 'aconsellar', hom pot saber,
 - que el seu tema de present és *habe-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *-re* de l'infinitu present,
 - el qual ha d'acabar en *...ere* si el verb pertany a la 2a conjugació
 - que el seu tema de perfet és *habu-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *...i* a la forma *habui* (1a sg del pf IND)
 - que el seu tema de supí és *habit-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *...um* a la forma *habittum* (supí)

- 4a
- per al verb *sentio sensi sensum* 4: 'sentir, escoltar', hom pot saber,
 - que el seu tema de present és *sent-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *-re* de l'infinitu present,
 - el qual ha d'acabar en *...ire* si el verb pertany a la 4a conjugació
 - que el seu tema de perfet és *sens-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *...i* a la forma *sensi* (1a sg del pf IND)
 - que el seu tema de supí és (també) *sens-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *...um* a la forma *sensum* (supí)
- 3a
- per al verb *dico dixi dictum* 3: 'dir', hom pot saber,
 - que el seu tema de present és *dic-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *-e-re* de l'infinitu present,
 - el qual ha d'acabar en *...ere* si el verb pertany a la 3a conjugació,
 - en la qual hi ha una vocal d'unió *-e-* entre l'arrel de present i la terminació *-re* de l'infinitu present
 - que el seu tema de perfet és *dix-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *...i* a la forma *dixi* (1a sg del pf IND)
 - que el seu tema de supí és *dict-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *...um* a la forma *dictum* (supí)

- 3a m • per al verb *capio cepi captum* 3: 'agafar', hom pot saber, gràcies al número 3,
- que el seu tema de present alterna entre *cap-* i *capi-* (amb una *i* breu i no llarga com en els verbs de la 4a conjugació):
 - capi-* en el present, imperfet i futur imperfet d'indicatiu: *capio, capiebam, capiam*
 - cap-* en l'infinitiu present, el qual ha d'acabar en *...ere* si el verb pertany a la 3a conjugació: *capere*
 - i en el qual hi ha una vocal d'unió *-e-* entre l'arrel de present i la terminació *-re*
 - que el seu tema de perfet és *cep-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *...i* a la forma *cepi* (1a sg del pf IND)
 - que el seu tema de supí és *capt-*,
 - el qual s'obté eliminant la terminació *...um* a la forma *captum* (supí)

- El pretèrit perfet d'indicatiu
 - de la conjugació regular
 - del verb *sum*

El pretèrit perfet d'indicatiu es construeix afegint al tema de perfet unes terminacions personals que són pròpies i característiques només d'aquest temps (mentre que els altres temps de perfet es construeixen, com es veurà més endavant, afegint al tema de perfet un infix característic de cada temps i a continuació les mateixes terminacions de persona [-o/-m, -s, -t, -mus, -tis, -nt] que hom ha vist per als temps de present). Aquestes terminacions són les següents:

1a sg	-i
2a sg	-isti
3a sg	-it
1a pl	-imus
2a pl	-istis
3a pl	-erunt, o bé -ere (terminació aquesta última poc freqüent)

pf IND	1a conjugació	2a conjugació	4a conjugació	3a conjugació	3a conjug mixta	conjug irregular
--------	---------------	---------------	---------------	---------------	-----------------	------------------

1a sg	<i>para<u>ui</u></i>	<i>dele<u>ui</u></i>	<i>dormi<u>ui</u></i>	<i>lex<u>i</u></i>	<i>rapu<u>i</u></i>	<i>fu<u>i</u></i>
2a sg	<i>para<u>uisti</u></i>	<i>dele<u>uisti</u></i>	<i>dormi<u>uisti</u></i>	<i>lex<u>isti</u></i>	<i>rapu<u>isti</u></i>	<i>fu<u>isti</u></i>
3a sg	<i>para<u>uit</u></i>	<i>dele<u>uit</u></i>	<i>dormi<u>uit</u></i>	<i>lex<u>it</u></i>	<i>rapu<u>it</u></i>	<i>fu<u>it</u></i>
1a pl	<i>para<u>imus</u></i>	<i>dele<u>imus</u></i>	<i>dormi<u>imus</u></i>	<i>lex<u>imus</u></i>	<i>rapu<u>imus</u></i>	<i>fu<u>imus</u></i>
2a pl	<i>para<u>istis</u></i>	<i>dele<u>istis</u></i>	<i>dormi<u>istis</u></i>	<i>lex<u>istis</u></i>	<i>rapu<u>istis</u></i>	<i>fu<u>istis</u></i>
3a pl	<i>para<u>erunt</u></i>	<i>dele<u>erunt</u></i>	<i>dormi<u>erunt</u></i>	<i>lex<u>erunt</u></i>	<i>rapu<u>erunt</u></i>	<i>fu<u>erunt</u></i>

	^	^	^	^	^	^
	para-u-i	dele-u-i	dormi-u-i	lex-i	rapu-i	fu-i
	para-u-isti	dele-u-isti	dormi-u-isti	lex-isti	rapu-isti	fu-isti
	para-u-it	dele-u-it	dormi-u-it	lex-it	rapu-it	fu-it
	para-u-imus	dele-u-imus	dormi-u-imus	lex-imus	rapu-imus	fu-imus
	para-u-istis	dele-u-istis	dormi-u-istis	lex-istis	rapu-istis	fu-istis
	para-u-erunt	dele-u-erunt	dormi-u-erunt	lex-erunt	rapu-erunt	fu-erunt

2a conjugació

El paralelisme que es dóna per als verbs de les conjugacions 1a, 2a i 4a en els temps de present, en els quals tots mantenen la vocal final ...a-, ...e-, ...i- del seu tema de present

monui

(excepte en la persona 1a singular del present d'indicatiu dels verbs de la 1a conjugació,

monuisti

que perden la vocal ...a- del tema davant la terminació de persona -o: *amo* < *ama-o*),

monuit

i que en la taula anterior sembla mantenir-se també en el pretèrit perfet,

monuimus

només resulta possible en realitat si hom recorre

monuistis

- entre els verbs de la 1a i 4a conjugacions, a verbs –com *amo* 1 o *paro* 1 i com *dormio* 4 o *audio* 4–

monuerunt

per als quals és possible trobar l'arrel de perfet sabent només el número de la seva conjugació; però, com s'ha vist, també hi ha verbs de las conjugacions 1a i 4a –com *do* 1 i *sentio* 4– en què això no és possible,

i per als quals el diccionari ofereix per tant els tres temes de present, de perfet i de supí:

mon-u-i

do ded-i dat-um 1

sentio sens-i sens-um 4

mon-u-isti

1 > *da-*

4 > *senti-*

mon-u-it

- entre els verbs de la 2a conjugació,

mon-u-i-mus

a verbs, com *deleo*, amb el tema de perfet acabat en ...*eu-*: *deleo -eui -etum* 2;

mon-u-istis

però, com s'ha vist, també hi ha verbs de la 2a conjugació, com *moneo* o *maneo*, amb temes de perfet acabats d'altres maneres:

moneo monu-i monit-um 2

maneo mans-i mans-um 2

mon-u-erunt

2 > *mone-*

2 > *mane-*

A l'hora de traduir del llatí al català o al castellà una forma del pretèrit perfet d'indicatiu cal tenir en compte el context, ja que aquest temps pot equivaler a tres temps diferents (si bé l'últim, el pretèrit perfet anterior, només pot donar-se en traduir oracions subordinades, que hom veurà en Llatí II):

	<i>Caesar oppidum cepit.</i>	
pretèrit perfet simple:	Cèsar prengué la ciutat.	César tomó la ciudad.
pretèrit perfet simple perifràstic:	Cèsar va prendre la ciutat.	
pretèrit perfet compost:	Cèsar ha pres la ciutat.	César ha tomado la ciudad.

	<i>Cum Caesar oppidum cepit, ...</i>	
pretèrit perfet anterior:	Quan Cèsar hagué pres la ciutat, ...	Cuando César hubo tomado la ciudad, ...
pretèrit perfet antrerior perifràstic:	Cèsar va haver pres la ciutat, ...	

Observacions

- La terminació *-ere* de la 3a persona plural (que no apareix en la taula anterior) és poc freqüent, de manera que només ocasionalment apareixen formes com *parauere / deleuere / monuere / dormiuere / lexere / rapuere / fuere*.

- Els temes de perfet acabats en *..iu-* poden aparèixer també sense el so *-u-* en posició intervocàlica:

petii en comptes de *petiui*
audii en comptes de *audiui*

- Per als verbs amb tema de perfet acabat en *...u-*,
 i per a les persones 2a singular i 2a i 3a plural,
 també es troben formes sincopades (abreujades) o atemàtiques (sense el so *-u-* del tema de perfet)
 en comptes de les formes plenes o temàtiques (amb el so *-u-*):

<i>amasti</i>	en comptes de	<i>amauisti</i>	<i>delesti</i>	en comptes de	<i>deleuisti</i>
<i>amastis</i>	en comptes de	<i>amauistis</i>	<i>delestis</i>	en comptes de	<i>deleuistis</i>
<i>amarunt</i>	en comptes de	<i>amauerunt</i>	<i>delerunt</i>	en comptes de	<i>deleuerunt</i>

- **L'infinitiu perfet**

Així com l'infinitiu present (abreujat *INF pres*) consisteix en l'afegiment de la terminació *-re* al tema de present:

parare = para-re , *dare = da-re*

l'infinitiu perfet (abreujat *INF pf*) es forma afegint la terminació *-isse* al tema de perfet (el mateix que serveix per formar el pretèrit perfet):

parauisse = para-u-isse , *dedisse = ded-isse*

Pel que fa a la seva traducció, l'infinitiu present i l'infinitiu perfet com a formes aïllades s'han de traduir per l'infinitiu simple i per l'infinitiu compost respectivament:

parare : preparar , *dare* : donar

parauisse : haver preparat , *dedisse* : haver donat ,

però quan l'infinitiu apareix en una frase sovint constitueix el nucli d'una ORació SUBordinada SUBSTantiva d'INFinitiu [Lliurament 2],

i aleshores –depenent de la frase– en la traducció pot mantenir-se com un infinitiu o pot haver de canviar-se per un verb en forma personal:

Domina uolebat cenam parare. : La senyora volia preparar el sopar.

Domina uolebat ancillam cenam parare. : La senyora volia que l'esclava preparés el sopar.

1a conjugació	2a conjugació	4a conjugació	3a conjugació	3a conjug. mixta	conjug. irregular
---------------	---------------	---------------	---------------	------------------	-------------------

INF pres	parare = <u>para</u> -re	delere = <u>dele</u> -re	dormire = <u>dormi</u> -re	legere = leg-e-re	rapere = rap-e-re	esse = es-se
	<i>preparar</i>	<i>destruir</i>	<i>dormir</i>	<i>llegir</i>	<i>arrabassar</i>	<i>ser / estar</i>
INF pf	parauisse = <u>para</u> -u-isse	deleuisse = <u>dele</u> -u-isse	dormiuisse = <u>dormi</u> -u-isse	legisse = leg-isse	rapuisse = rapu-isse	fuisse = fu-isse
	<i>haver preparat</i>	<i>haver destruït</i>	<i>haver dormit</i>	<i>haver llegit</i>	<i>haver arrabassat</i>	<i>haver estat</i>

INF pres	dare = da-re	monere = mone-re	sentire = senti-re	dicere = dic-e-re	capere = cap-e-re	
	<i>donar</i>	<i>aconsellar</i>	<i>sentir</i>	<i>dir</i>	<i>agafar</i>	
INF pf	dedisse = ded-isse	monuisse = monu-isse	sensisse = sens-isse	dixisse = dix-isse	cepisse = cep-isse	
	<i>haver donat</i>	<i>haver aconsellat</i>	<i>haver sentit</i>	<i>haver dit</i>	<i>haver agafat</i>	

SINTAXI

- **Els complements circumstancials de lloc**

Els sintagmes que en una oració indiquen una circumstància de lloc reben en l'anàlisi sintàctica la denominació de complements circumstancials de lloc (CCL), que es classifiquen en els quatre tipus següents:

- CCL *ubi*, expressa el lloc on s'està, sense cap moviment,
i és anomenat així perquè respon a la pregunta *ubi?* = on?
- CCL *quo*, expressa el lloc cap al qual hi ha un moviment,
i és anomenat així perquè respon a la pregunta *quo?* = cap a on?
- CCL *unde*, expressa el lloc des del qual hi ha un moviment,
i és anomenat així perquè respon a la pregunta *unde?* = d'on? / des d'on?
- CCL *qua*, expressa el lloc a través del qual hi ha un moviment,
i és anomenat així perquè respon a la pregunta *qua?* = per on?

Cadascun d'aquest quatre tipus pot ser representat per

- un SN, o sintagma nominal, constituït per un substantiu (amb o sense adjectius o complements)
- un SPrep, o sintagma preposicional, constituït per la unió d'una preposició amb un SN
- un SAdv, o sintagma adverbial, constituït per un adverbi de lloc (amb o sense complements)

Pel que fa als dos primers tipus de sintagma, i com a norma general

- l'acusatiu indica
 - el lloc al qual hom entra o hi va
- l'ablatiu indica
 - el lloc on s'està
 - el lloc del qual hom surt o des del qual hom s'allunya

CCL ubi : on?

- Per designar el lloc *on* (incloent-hi o no la idea d'estar dins d'un lloc tancat), la construcció més freqüent és

in + ablatiu

Ubi dominus habitat?

On viu el senyor?

In magna villa habitat.

Viu en una gran vil·la.

- Altres tipus de CCL *ubi* amb altres significats s'expressen mitjançant altres preposicions:

Prep.	Cas	Significat	Altre significat:
<i>ad</i>	+ ac	al costat de	
<i>ante</i>	+ ac	al davant de	abans de
<i>apud</i>	+ ac	al costat de / a / en	
<i>circa</i>	+ ac	al voltant de	
<i>circum</i>	+ ac	al voltant de	
<i>cis</i>	+ ac	d'aquest costat de	
<i>cistra</i>	+ ac	d'aquest costat de	
<i>extra</i>	+ ac	fora de	
<i>infra</i>	+ ac	a sota de	
<i>inter</i>	+ ac	entre	durant
<i>intra</i>	+ ac	a dins de	
<i>iuxta</i>	+ ac	al costat de	
<i>ob</i>	+ ac	al davant de	per (causa de)
<i>post</i>	+ ac	darrere de	després de
<i>prope</i>	+ ac	a prop de	
<i>propter</i>	+ ac	al costat de	a causa de
<i>supra</i>	+ ac	al damunt de	a sobre de
<i>trans</i>	+ ac	a l'altra banda de	
<i>ultra</i>	+ ac	més enllà de	

Prep.	Cas	Significat	Altres significats:
<i>coram</i>	+ abl	al davant de	
<i>palam</i>	+ abl	en presència de	
<i>prae</i>	+ abl	davant de	en comparació de
<i>pro</i>	+ abl	davant de	en defensa de
<i>tenus</i>	+ abl	fins a	
<i>sub</i>	+ abl	sota / al peu de / cap a	
<i>sub</i>	+ abl	a sota	en temps de
<i>super</i>	+ ac	sobre / damunt de	a més de
<i>super</i>	+ abl	sobre	al voltant de

- Amb els noms propis de nombre singular de la 1a i 2a declinacions que designen ciutats i illes petites, així com amb uns pocs substantius comuns de les declinacions 2a (*humus* 'terra, sòl'), 3a (*rus* 'camp') i 4a (*domus* 'casa'), el CCL *ubi* amb el significat de lloc *on* s'expressa no amb el seu ablatiu precedit de la preposició *in*, sinó amb l'anomenat locatiu, un setè cas que servia exclusivament per indicar aquest circumstància de lloc *on* i que va desaparèixer del sistema de casos de la llengua llatina però va perviure per a aquestes paraules i amb les terminacions *...ae* per a la 1a declinació i *...i* per a la 2a, 3a i 4a declinacions (de manera que només el context permet diferenciar el locatiu del genitiu singular en la 1a i 2a declinacions i del datiu singular en la 3a declinació).

<i>Ubi uiuit dominus?</i>		On viu el senyor?
<i>Romae uiuit</i>	<i>Roma -ae</i> (f): Roma	Viu a Roma,
<i>sed nunc Tusculi est.</i>	<i>Tusculum -i</i> (n): Túscul	però ara és a Túscul.
<i>Ubi Theseus Ariadnam reliquit?</i>		On va abandonar Teseu a Ariadna?
<i>Theseus Ariadnam</i>		Teseu va abandonar Ariadna
<i>neque in Creta</i>	<i>Creta -ae</i> (f.): Creta	no en Creta [illa gran]
<i>neque Melittae</i>	<i>Melitta -ae</i> (f): Malta	ni en Malta, [illa petita]
<i>sed Naxi reliquit.</i>	<i>Naxus -i</i> (f.): Naxos	sinó en Naxos. [illa petita]
<i>Ubi pater est?</i>		On és el pare?
<i>Pater ruri est,</i>		El pare és al camp,
<i>non domi,</i>		no a casa,
<i>et humi iacet.</i>		i jeu a terra.

- D'altra banda, els sintagmes (formats cadascun per dos substantius en cas locatiu)

	<i>domi bellique</i>	(literalment 'en casa i en la guerra')
i	<i>domi militiaeque</i>	(literalment 'en casa i en la milícia')
		tots dos traduïbles com 'en la pau i en la guerra'
		s'han d'entendre com expressions fixes de valor temporal.

- Per als noms propis i de nombre plural de la 1a i 2a declinacions que designen ciutats, així com per als noms de ciutat de la 3a declinació, el CCL *ubi* amb el significat de lloc *on* no s'expressa tampoc amb el seu ablatiu precedit de la preposició *in* ni amb el cas locatiu (que només perviu per a algun topònim aïllat de la 3a declinació, com *Carthagini*, en coexistència amb l'ablatiu *Carthagine*), sinó en ablatiu no precedit de la preposició *in*.

Ubi Theseus regebat?

Athenis regebat.

Athenae -arum (f pl): Atenes

On regnava Teseu?

Regnava a Atenes.

Ubi Apollo praeclarum oraculum habebat?

Delphis habebat.

Delphi -orum (m pl): Delfos

On tenia Apol·lo un famós oracle?

[El] tenia a Delfos.

Ubi Leonardus uiuebat?

Neapoli uiuebat.

Neapolis -is (f): Nàpols

On vivia Leonard?

Vivia en Nàpols.

- A més dels noms de ciutat de la 3a declinació i dels noms plurals de ciutat de la 1a i 2a declinacions, alguns noms comuns que per ells mateixos ja tenen una certa significació de lloc (com *locus*, *terra*, *mare*...) també poden aparèixer en ablatiu no precedit de la preposició *in* per indicar la circumstància de lloc *on*:

Ubi Romulus Romam condet?

Eo loco Romulus Romam condet.

On fundarà Ròmul Roma?

En aquest lloc Ròmul fundarà Roma.

CCL quo : on? / a on ? / cap a on?

- Per designar el lloc cap al qual hom es dirigeix, les construccions més freqüents són

in + acusatiu, amb la qual s'indica moviment cap a l'interior d'un lloc

ad + acusatiu, amb la qual s'indica moviment cap a l'entorn d'un lloc

<i>Quo intrat ancilla?</i>	On / Cap a on entra l'esclava?
<i><u>In cubiculum</u> intrat.</i>	Entra en l'habitació.
<i>Quo ambulat dominus?</i>	On / Cap a on camina el senyor?
<i><u>Ad uillam</u> ambulat.</i>	Camina cap a la vil·la.

- Amb els noms propis que designen ciutats i illes petites, així com amb els noms comuns *domus -us* i *rus ruris*, el CCL *quo* s'expressa en acusatiu no precedit de preposició:

<i>Quo ambulat dominus?</i>	On / Cap a on camina el senyor?
<i><u>Romam</u> ambulat.</i>	El senyor camina cap a Roma.
<i>Quo nauigat Theseus?</i>	On / Cap a on navega Teseu?
<i><u>Naxum</u> nauigat.</i>	Navega cap a Naxos. [illa petita]
<i><u>In Cretam</u> nauigat.</i>	Navega cap a Creta. [illa gran]
<i>Quo pueri reuertunt?</i>	On / Cap a on tornen els nens?
<i>Pueri <u>domum</u> reuertunt.</i>	Tornen a casa.
<i>Quo redit agricola?</i>	On / Cap a on retorna el pagès?
<i>Agricola <u>rurem</u> redit.</i>	Retorna al camp.

CCL unde : d'on? / des d'on?

- Per designar el lloc del qual hom surt o del qual hom s'allunya, les construccions més freqüents són

e (o *ex*) + ablatiu, amb la qual s'indica un moviment des de l'interior d'un lloc

a (o *ab*) + ablatiu, amb la qual s'indica un moviment procedent de l'entorn d'un lloc

de + ablatiu, amb la qual se sol indicar un moviment des de dalt

La forma *ex* es fa servir quan la paraula següent comença per vocal o amb *h*,

i la forma *e* quan la paraula següent comença per consonant que no sigui *h*.

Igualment, la forma *ab* es fa servir quan la paraula següent comença per vocal o amb *h*,

i la forma *a* quan la paraula següent comença per consonant que no sigui *h*.

<i>Unde venit dominus?</i>		D'on ve el senyor?
<i>Ex oppido uenit.</i>		Ve de la ciutat.
<i>Ex horto uenit.</i>		Ve de l'hort.
<i>E uilla uenit.</i>		Ve de la vil·la.
<i>Ab oppido uenit.</i>		Ve de la ciutat.
<i>Ab horto uenit.</i>		Ve de l'hort.
<i>A uilla uenit.</i>		Ve de la vil·la.
<i>Unde uenit imber?</i>		D'on ve la pluja?
<i>Imber de caelo cadit.</i>		La pluja cau del cel.

- Amb els noms propis que designen ciutats i illes petites, així com amb els noms comuns *domus -us* i *rus ruris*, el CCL *unde* s'expressa en ablatiu no precedit de preposició:

<i>Unde venit dominus?</i>		D'on ve el senyor?
<i>Roma uenit.</i>		Ve de Roma.
<i>Tusculo uenit.</i>		Ve de Túscul.
<i>Unde Athenas Theseus nauigauit?</i>		Des d'on va navegar Teseu cap a Atenes?
<i>Naxo nauigauit.</i>	[illa petita]	Va navegar des de Naxos.
<i>E Creta nauigauit.</i>	[illa gran]	Va navegar des de Creta.
<i>Unde ueniunt pueri?</i>		D'on vénen els nens?
<i>Domo ueniunt.</i>		Venen de casa.
<i>Unde uenit agricola?</i>		D'on ve el pagès?
<i>Rure uenit.</i>		Ve del camp.

CCL qua : per on

- Per designar el lloc a través del qual hi ha un moviment es fa servir la construcció

per + acusatiu

Qua dominus uenit?

Per siluam uenit.

Per on ve el senyor?

Ve pel bosc.

- Amb els noms que designen un lloc a propòsit per passar-hi (*via, iter, porta, pons, vadum...*) o d'altres (fins i tot *terra i mare*) es fa servir l'ablatiu no precedit de preposició:

Qua dominus Romam uenit?

Via Appia Romam uenit.

Per on ve el senyor a Roma?

Ve a Roma per la Via Àpia.

Pel que fa als SAdv, hi ha per a cada tipus de CCL una sèrie d'adverbis de lloc que comparteixen la seva arrel amb un seguit de pronoms (interrogatius, demostratius, anafòrics i indefinits, a més d'un relatiu compost), com es pot veure en les taules de les pàgines següents.

	CCL <i>ubi</i>	CCL <i>quo</i>	CCL <i>unde</i>	CCL <i>qua</i>
Adjectiu / Pronom	Adverbi	Adverbi	Adverbi	Adverbi

pron interrogatiu <i>quis quae / qua quid ?</i> = <i>qui-s quae / qua qui-d ?</i> <i>qui ?</i>	<i>ubi ?</i> = <i>u-bi ?</i> on ?	<i>quo ?</i> = <i>qu-o ?</i> (cap a) on ?	<i>unde ?</i> = <i>u-nde ?</i> (des) d'on ?	<i>qua ?</i> = <i>qu-a ?</i> per on ?
---	---	---	---	---

pron demostratiu <i>hic haec hoc</i> < <i>hi-ce hae-ce ho-ce</i> aquest	<i>hic</i> < <i>h-i-ce</i> aquí	<i>huc</i> < <i>h-u-ce</i> (cap) aquí	<i>hinc</i> < <i>h-i-n-ce</i> d'aquí	<i>hac</i> = <i>h-a-c</i> per aquí
pron demostratiu <i>iste ista istud</i> = <i>ist-e ist-a is-tud</i> aqueix	<i>istic</i> < <i>ist-i-ce</i> aquí	<i>istuc</i> < <i>ist-u-ce</i> aquí	<i>istinc</i> < <i>ist-i-n-ce</i> d'aquí	<i>istac</i> = <i>ist-a-c</i> per aquí
pron demostratiu <i>ille illa illud</i> = <i>ill-e ill-a il-lud</i> aquell	<i>illic</i> < <i>ill-i-ce</i> allí, allà	<i>illuc</i> < <i>ill-u-ce</i> allà	<i>illinc</i> < <i>ill-i-n-ce</i> d'allà	<i>istinc</i> = <i>ist-i-n-c</i> per allà

	CCL <i>ubi</i>	CCL <i>quo</i>	CCL <i>unde</i>	CCL <i>qua</i>
Adjectiu / Pronom	Adverbi	Adverbi	Adverbi	Adverbi

pron anafòric <i>is ea id</i> = <i>i·s e·a i·d</i> aquest / ell	<i>ibi</i> = <i>i·bi</i> allí, allà	<i>eo</i> = <i>e·o</i> allí, hi	<i>inde</i> = <i>i·nde</i> d'allà	<i>ea</i> = <i>e·a</i> per aquí, per allí
pron anafòric d'identitat <i>idem eadem idem</i> < <i>is·dem ea·dem id·dem</i> el mateix	<i>ibidem</i> = <i>i·bi·dem</i> allí mateix	<i>eodem</i> = <i>e·o·dem</i> al mateix lloc	<i>indidem</i> = <i>i·nd·i·dem</i> des del mateix lloc	<i>eadem</i> = <i>e·a·dem</i> pel mateix lloc
pron indefinit <i>alius alia aliud</i> = <i>ali·us ali·a ali·ud</i> l'altre / un altre	<i>alibi</i> = <i>ali·bi</i> en un altre lloc	<i>alio</i> = <i>ali·o</i> a una altra part	<i>aliunde</i> = <i>al·i·u·nde</i> una altra banda	<i>alia</i> = <i>ali·a</i> per una altra banda

	CCL <i>ubi</i>	CCL <i>quo</i>	CCL <i>unde</i>	CCL <i>qua</i>
Adjectiu / Pronom	Adverbi	Adverbi	Adverbi	Adverbi

pron indefinit <i>aliquis / aliqui aliqua aliquid / aliquod</i> = <i>ali-quis / ali-qui ali-qua ali-quid / ali-quod</i> algú	<i>alicubi</i> = <i>ali-c-u-bi</i> a qualsevol lloc	<i>aliquo</i> = <i>ali-qu-o</i> a algun lloc	<i>alicunde</i> = <i>ali-c-u-nde</i> d'algun lloc	<i>aliqua</i> = <i>ali-qu-a</i> per algun lloc
pron indefinit <i>quisque quaeque quidque / quodque</i> = <i>quis-que quae-que quid-que / quod-que</i> cadascú / cada u	<i>ubique</i> = <i>u-bi-que</i> en qualsevol lloc	–	<i>undique</i> = <i>u-nd-i-que</i> de tot arreu	–
pron indefinit <i>uterque utraque utrumque</i> = <i>uter-que utra-que utrum-que</i> un i altre / ambdós	–	<i>utroque</i> = <i>utr-o-que</i> cap ací i cap allà	<i>utrimque</i> < <i>utr-ind-que</i> d'una banda i de l'altra	–
pron interrogatiu <i>quisnam quaequam quidnam</i> = <i>quis-nam quae-nam quid-nam</i> qui doncs?	<i>ubinam?</i> = <i>u-bi-nam?</i> on doncs ?	<i>quonam ?</i> = <i>qu-o-nam ?</i> cap a on ?	–	–
pron relatiu compost <i>quicumque quaequumque quodcumque</i> = <i>qui-cum-que quae-qum-que quod-cum-que</i> qualsevol que	<i>ubicumque</i> = <i>u-bi-cum-que</i> onsevulla	<i>quocumque</i> = <i>qu-o-cum-que</i> onsevulla	<i>unde-cum-que</i> = <i>u-nd-e-cum-que</i> d'onsevulla	<i>quacumque</i> = <i>qu-a-cum-que</i> per onsevulla

Com s'hi pot veure,

- els adverbis de la columna corresponent a *ubi* presenten una *i* i sovint la síl·laba *bi*
- els adverbis de la columna corresponent a *quo* presenten una *u* o una *o*
- els adverbis de la columna corresponent a *unde* presenten una *n* i sovint els sons *nd*
- els adverbis de la columna corresponent a *qua* presenten una *a*

Altres adverbis de lloc són els següents:

<i>quatenus</i>	fins a on
<i>hactenus</i>	fins aquí
<i>eatenus</i>	fins allà

<i>obuiam</i>	a l'encontre
<i>porro</i>	cap endavant
<i>retro</i>	cap enrere

<i>foris</i>	fora
<i>foras</i>	a fora
<i>intro</i>	a dins
<i>intus</i>	dins
<i>nusquam</i>	enlloc
<i>usquam</i>	en algun lloc
<i>uspiam</i>	en algun lloc

<i>comminus</i>	de prop
<i>eminus</i>	de lluny

<i>procul</i>	lluny
<i>longe</i> *	lluny
<i>prope</i> *	prop

* *Longe* té un comparatiu *longius* ('més lluny') i un superlatiu *longissime* ('molt lluny'), i *prope* un comparatiu *propius* ('més a prop') i un superlatiu *proxime* ('molt a prop').